

Література

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: зі змінами та доповненнями: [прийнятий 16 січня 2003 р.]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: зі змінами та доповненнями: [прийнятий 16 січня 2003 р.]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
3. Хозяйственное право : учеб. / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др. ; под ред. В. К. Мамутова. – К. : Юринком Интер, 2002. – 912 с.
4. Коммерческое право : учеб. / А. Ю. Бушев, О. А. Городов, Н. Л. Вещунова и др. ; под ред. В. Ф. Попондопуло, В. Ф. Яковлевой. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1998. – 518 с.
5. Щербина В. С. Господарське право / Щербина В. С. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 592 с.
6. Саниахметова Н. А. Предпринимательское (хозяйственное) право Украины : учеб. пособ. / Саниахметова Н. А. – Х. : Одиссей, 2004.
7. Кулагин М. И. Предпринимательство и право: опыт Запада / М. И. Кулагин // Избранные труды. – М. : Статут, 1997. – С. 183–291. – (Серия «Классики российской цивилистики»).

Надійшла до редколегії 18.06.2009

Анотації

Стаття присвячена питанням визначення поняття господарського (підприємницького) права. У статті розглядаються питання про зміст предмета господарського (підприємницького) права та його метод. Проводиться порівняння порядку застосування методу цивільного права до господарських відносин. На підставі визначення предмета й методу господарського (підприємницького) права надається його поняття.

Статья посвящена вопросам определения понятия хозяйственного (предпринимательского) права. В статье рассматриваются вопросы о содержании предмета хозяйственного (предпринимательского) права. Проводится сравнение порядка применения метода гражданского права к хозяйственным отношениям. На основании определения предмета и метода хозяйственного (предпринимательского) права дается его понятие.

The article is devoted to the questions of decision of concept of economic (enterprise) right. In the article questions about maintenance of the article of economic (enterprise) right are examined. A comparison of order of application of civil law method is made to the economic relations. On the basis of decision of object and method of economic (enterprise) right its concept is given.

УДК 347.73

О. П. ГЕТМАНЕЦЬ,

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри правових основ підприємницької діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ БЮДЖЕТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

У фінансовій сфері національної економіки контроль формування, розподілу та використання бюджетних фондів є умовою забезпечення фінансово-бюджетної дисципліни. Для налагодження державного фінансового контролю в бюджетному процесі, тобто бюджетного контролю

лю, першорядне значення має упорядкування діяльності контролюючих суб'єктів. У Бюджетному кодексі України (далі – БК) встановлюється повноваження з контролю за дотриманням бюджетного законодавства широкого кола учасників бюджетного процесу, діяльність яких не має

узгодженого характеру, повноваження встановлюються не в повному обсязі, а іноді дублюються (ст. 108–115) [1].

У правовій науці України питання щодо контролюючих суб'єктів у бюджетному процесі остаточно не вирішені. У наукових дослідженнях відзначається відсутність концепції створення системи державного фінансового контролю і його виду – бюджетного контролю [2], недосконалість правових засад діяльності контролюючих суб'єктів в бюджетному процесі [3] і визнається існування проблеми розподілу контрольних повноважень між задіяними в бюджетному процесі контролюючими суб'єктами [4].

В Україні існують численні проекти законів щодо створення системи державного фінансового контролю, організації системи контролюючих суб'єктів у фінансово-бюджетній сфері [5], пропонуються різні підстави для їх визначення [2]. У проекті закону про бюджетний контроль контролюючий суб'єкт – це учасник бюджетного процесу (орган), уповноважений на здійснення бюджетного контролю і, залежно від категорії контролюючого органу, пропонується відносити його до органів загального бюджетного контролю або спеціалізованого бюджетного контролю [5]. Такий поділ є доцільним, але не визначає критерію розподілу контролюючих суб'єктів і, як наслідок, їх прав та обов'язків. Спроби встановлення повноважень контролюючих суб'єктів без відповідного критерію призводять до безсистемності бюджетного контролю і, як наслідок, до порушень бюджетного законодавства.

Мета цієї статті – обґрунтувати встановлення критерію розподілу контролюючих суб'єктів в бюджетному процесі на суб'єктів загального і спеціалізованого бюджетного контролю, що дозволить визначити відповідне коло суб'єктів спеціалізованого бюджетного контролю, узгодити їх повноваження, узаконить їх правовий статус і визначить відповідні обов'язки, що сприятиме дотриманню законності, раціональності, достовірності та дисципліни учасників бюджетного процесу на всіх його стадіях та рівнях бюджетної системи.

Авторське визначення критерію розподілу контролюючих суб'єктів у бюджетному процесі і на його підставі завдань органів спеціалізованого бюджетного контролю надасть пропозиції для подальшого удосконалення законодавства щодо організації системи бюджетного контролю.

Складність визначення критерію поділу контролюючих суб'єктів у бюджетному процесі та узгодженості їх повноважень обумовлена, на наш погляд, складністю окреслення меж взаємопов'язаних фінансової та бюджетних сфер, а також наявністю різних підстав, які визначають різні види державного фінансового контролю (парламентський, урядовий, зовнішній, внутрішній, загальний, спеціалізований тощо) і здійснюються різними суб'єктами: по-перше, суб'єктами, для яких контрольна функція пов'язана зі здійсненням професійних обов'язків щодо участі в бюджетному процесі; по-друге, суб'єктами, які мають спеціальні повноваження з контролю бюджетного законодавства та притягненням до відповідальності за його порушення. Організація системи контролюючих суб'єктів не обмежується виконанням контрольних повноважень у бюджетному процесі органів влади загальної компетенції. Норми БК України частково визначають повноваження Рахункової палати, Міністерства фінансів України (далі – Мінфін), Державного казначейства України (далі – Казначейство) та Державної контрольно-ревізійної служби України (далі – ДКРС) з контролю за дотриманням бюджетного законодавства, тобто суб'єктів, які здійснюють спеціалізований бюджетний контроль (ст. 110–113).

Існує багато класифікацій системи органів державного контролю [6, с. 385], або державного фінансового контролю [2; 3; 7], які відносять контролюючих суб'єктів до органів загальної або спеціальної компетенції в галузі фінансово-бюджетного контролю і яких за контрольними повноваженнями, визначеними нормами БК, можна віднести також до контролюючих суб'єктів у бюджетному процесі. Аналізуючи вказані класифікації, можна визна-

чити, що вони здійснюються відповідно до критерію, на який впливає декілька факторів. По-перше, у фінансовому праві фінансовий контроль розглядається як діяльність щодо спеціального об'єкта – відносин щодо мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих грошових фондів, до яких належать і бюджетні фонди. По-друге, фінансовий контроль здійснюється спеціальними органами фінансового контролю, які держава наділяє відповідною компетенцією щодо руху бюджетних коштів. По-третє, у державному управлінні контрольна функція у сфері фінансових відносин притаманна всім суб'єктам при виконанні їх повноважень. Ми поділяємо висновок О. Ф. Андрійко, зроблений у ході дослідження проблем організаційного та правового забезпечення державного контролю у сфері виконавчої влади в демократичному суспільстві: спеціальний фінансовий контроль має самостійне значення в процесі мобілізації, розподілу та використання коштів і поширюється на всі галузі державного управління [3]. Отже, бюджетний процес як напрямок соціального управління не є винятком з державного управління, і відносини з приводу його відтворення є об'єктом бюджетного контролю як різновиду фінансового контролю.

Таким чином, державний бюджетний контроль як функцію управління здійснюють усі органи, які беруть участь у бюджетному процесі, але види, форми та методи контрольної діяльності у різних суб'єктів значно відрізняються. Для одних, тобто державних органів влади, або органів місцевого самоврядування, або розпорядників бюджетних коштів тощо, контроль є однією з функцій управління бюджетним процесом, а для інших – головною функцією, метою діяльності, професійним завданням. Тому в контролі бюджетного процесу задіяні не тільки учасники бюджетного процесу, тобто органи та посадові особи, які наділені бюджетними повноваженнями, а й спеціальні органи фінансового контролю. В Україні не існує спеціалізованого органу бюджетно-

го контролю або головної контролюючої посадової особи, але функціонують наділені спеціальними контрольними повноваженнями в бюджетному процесі органи фінансового контролю: Рахункова палата, ГоловКРУ, Казначейство, отже, спільність об'єкта фінансово-бюджетного контролю об'єднує й контролюючих суб'єктів. Тому в загальному вигляді твердження, що фінансовий контроль здійснюється органами законодавчої та виконавчої влади, спеціальними органами державного фінансового контролю, а також недержавними організаціями, що міститься у фінансовому праві, цілком правильне й щодо державного контролю в бюджетному процесі [8].

Традиційно контролюючих суб'єктів у державному управлінні юристи розглядають з двох позицій. Перша полягає в тому, що за критерій беруть теорію поділу влади. Звідси і розподіл контролю на контроль з боку законодавчої влади (Верховна Рада України), органів виконавчої влади державного і місцевого рівня (Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів Автономної республіки Крим, міністерства, відомства, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи міських рад, їх підрозділи) та судовий контроль (судова система). Основу другої становить розподіл за фаховим напрямком роботи органів (або за їх контрольними функціями) [7]. Ця позиція дозволяє детально дослідити предметне наповнення контрольних повноважень спеціалізованих контролюючих органів.

Повноваження щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства встановлюються нормами БК та іншими законами України, що визначають правовий статус, завдання та функції органів фінансового контролю, а також Положенням про Міністерство фінансів України. Відповідно до чинного законодавства повноваження органів, що здійснюють спеціалізований бюджетний контроль, можна визначити як за стадіями бюджетного процесу, так і за рівнями бюджетної системи, тобто стосовно Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Відповідно до завдань органи спеціалізованого

бюджетного контролю, які регулюють діяльність у бюджетному процесі і виконують організаційну, регулюючу, методичну, нормотворчу, прогностичну, аналітичну, інформаційну, координаційну функції, здійснюють і суто контрольну функцію, яка полягає в праві притягувати порушників до юридичної відповідальності за наслідками контрольних дій у вигляді адміністративних стягнень та фінансових санкцій.

Для реалізації контрольної функції в бюджетному процесі в БК визначено право спеціалізованих органів фінансового контролю (Мінфін, Казначейство, ДКРС) у разі виявлення бюджетного правопорушення застосовувати адміністративні стягнення до осіб, винних у бюджетних правопорушеннях, призупиняти бюджетні асигнування та застосовувати інші фінансові санкції, тобто засоби примусу виконання бюджетних зобов'язань (ст. 117–118 БК). Проте Рахункова палата цих повноважень у бюджетному процесі не має, що є суттєвим недоліком чинного законодавства. Не визначено право на застосування засобів примусу як безпосередній засіб боротьби з порушниками бюджетного законодавства і для органів загального бюджетного контролю, для яких правозастосовчі функції притаманні, але не є головними, що і є відміною ознакою контролюючого суб'єкта.

Висновки. Ми вважаємо, що критерій поділу бюджетного контролю на види – це право використання засобів примусу у бюджетному процесі до порушників бюджетного законодавства, що належить за правовим статусом до контрольних пов-

новажень суб'єктів контролю в бюджетному процесі. За цим критерієм бюджетний контроль поділяється на загальний і спеціалізований, а контролюючих суб'єктів можна розподілити на дві групи: 1) контролюючі суб'єкти, що здійснюють загальний бюджетний контроль; 2) Мінфін та органи фінансового контролю, які мають спеціальні повноваження щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства, тобто здійснюють спеціалізований бюджетний контроль.

Для дослідження перспектив удосконалення бюджетного законодавства теоретичне і практичне значення має подальше законодавче визначення повноважень контролюючих суб'єктів спеціалізованого бюджетного контролю щодо видів примусових заходів забезпечення виконання учасниками бюджетного процесу власних обов'язків.

Таким чином, з урахуванням правового статусу і професійних повноважень контролюючих суб'єктів в бюджетному процесі можна визначити організаційну структуру державного бюджетного контролю як систему органів загальної та спеціалізованої контрольної компетенції в бюджетному процесі. Встановлення в БК повноважень щодо застосування примусових заходів до порушників бюджетного законодавства потребує детального аналізу бюджетних правопорушень і видів юридичної відповідальності за такі порушення, що поліпшить дієздатність контрольних заходів і дотримання бюджетного законодавства всіма учасниками бюджетного процесу.

Література

1. Бюджетний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2001. – № 29. – Ст. 1291.
2. Савченко Л. А. Правові основи фінансового контролю : навч. посіб. / Савченко Л. А. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 304 с.
3. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / Андрійко О. Ф. – К. : Наук. думка, 2004. – 304 с.
4. Мельничук В. Парламентський контроль за використанням бюджетних коштів: європейський досвід / Мельничук В. – Тернопіль : Лілея, – 2000. – 24 с.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу державних органів фінансового та бюджетного контролю : проект Закону України № 6539 від 21 січ. 2005 р. [Електронний ресурс]; Про державний контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідаль-

ність за бюджетні правопорушення : проект Закону України № 3242 від 17 берез. 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>.

6. Адміністративне право України : підруч. / [Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гарашук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка]. – Х. : Право, 2001. – 528 с.

7. Гарашук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. – Х., 2003. – С. 199–200.

8. Воронова Л. К. Финансовое право : учеб. пособ. для студ. юрид. вузов и фак. / Л. К. Воронова, Н. П. Кучерявенко. – Х. : Легас, 2003. – 360 с.

Надійшла до редколегії 10.06.2009

Анотації

Результативність державного фінансового контролю, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, тобто бюджетного контролю, залежить від правового забезпечення статусу та повноважень контролюючих суб'єктів. Спеціалізований бюджетний контроль – це контроль, який здійснюють органи фінансового контролю, за дотриманням бюджетного законодавства.

Результативность государственного финансового контроля, который осуществляется на всех стадиях бюджетного процесса, то есть бюджетного контроля, зависит от нормативно-правового обеспечения статуса и полномочий контролирующих субъектов. Специализированный бюджетный контроль – это один из видов финансового контроля в бюджетном процессе.

Effectiveness of state financial control which is carried out at all stages of budgetary process, that is budgetary control relies on the legal providing of status and plenary powers of supervisory subjects. The specialized budgetary control is the control which are carried out by the organs of financial control after the observance of budgetary legislation.

УДК 336.711(477)

Г. Ф. ФОМІН,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри правових основ підприємницької діяльності
Навчально-наукового інституту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗРАХУНКОВО-КАСОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Сучасний рівень підприємницької діяльності суттєво залежить від стану розрахунково-касових відносин, нормативно-правове регулювання яких виправдано вдосконалюється після прийняття нового Цивільного кодексу (далі – ЦК) України.

Розрахункові відносини між комерційними банками та їх клієнтами будуються на договірних засадах і здійснюються на платній основі. В сучасній юридичній літературі договір банківського рахунка (на здійснення розрахунково-касового обслуговування) переважно називають самостійним цивільно-правовим договором та

відносять його до категорії договорів про надання послуг [1]. Розрахунково-касове обслуговування банку є саме послугою, а договір на розрахунково-касове обслуговування є договором про надання послуг і регулюється статтею 901 ЦК України. За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.